

Det miljöekonomiska inslaget i den konceptuella analysen

1. Analysera miljöproblemet

En första fråga man bör ställa sig är: finns det ett miljöproblem som är betydande nog för att hantera. Givet de naturvetenskapliga rönen behöver man i nästa steg göra en mer noggrann bedömning av problemets utbredning i form av vilka som drabbas, och i vilken omfattning.

Om det bedöms att problemet är tillräckligt betydande är nästa steg att avgöra om det finns tillräckligt med underlag för att utforma en effektiv styrning. Om kunskapsläget bedöms osäker kan det vara klokt att överväga att inhämta mer kunskap istället för att styra i blindo.

2. Analysera beteenden och bakomliggande drivkrafter

För att kunna styra mot miljömålen behövs en förståelse för hur den grundläggande incitamentsstrukturen ser ut, det vill säga varför olika aktörer i samhället beter sig på ett sätt som orsakar skada i miljön. För att kunna sätta in rätt styrmedel kan det vara bra att dela upp problemets orsaker enligt nedan. Beror aktörernas miljöskadliga beteende på:

- att varor och tjänsters skadliga egenskaper inte är kända av de som drabbas, s.k. asymmetrisk information,
- att problemen drabbar andra än den som orsakar skadan, s.k. externalitet för tredje part, eller
- att tillgången till naturresurser är obegränsad, s.k. allmänningens tragedi?

Informationsproblem - Asymmetrisk information

Asymmetrisk information innebär att en aktör har mer information än den andra. T.ex. kan textilier innehålla farliga ämnen som är okänt för konsumenten. Om informationen om varornas farliga egenskaper blev känd för konsumenterna skulle deras efterfrågan på dessa varor sannolikt minska.

Externalitet som skadar tredje part

Detta är det klassiska exemplet på miljöproblem där aktörer släpper ut föroreningar som påverkar tredje part genom hälso- och miljöskador.

Allmänningens tragedi

Äganderättsproblem förknippat med tillgång på naturresurser i förhållande till användningen. Ett exempel är fiske. När en fiskare drar upp fisk leder det till att mängden fisk i vattnet minskar och att det blir svårare för andra fiskare att hitta fisk varvid de kommer att ägna mer tid och resurser åt att hitta de kvarvarande fiskarna. Grundvatten och rekreation är andra exempel på den här typen av miljöproblem.

3. Analysera möjligheter att styra

De tre fall som diskuterar ovan är situationer där statlig styrning är nödvändig för att åstadkomma en effektivare lösning för samhället. Det innebär att staten genom rätt utformade styrmedel kan åstadkomma önskad miljö kvalitet för samhället och högre välfärd för alla.

Informationsproblem - Asymmetrisk information

Styrmedel för att korrigera informationsproblem går ut på att göra informationen om de skadliga egenskaperna kända för de som kan drabbas. Exempel är företagets skyldighet att informera med symboler och varningstexter.

Externalitet som skadar tredje part

Den här sortens miljöproblem kan styras genom regleringar eller skatter och utsläppsrätter. Vilka sorts styrmedel som är lämpligast beror bl.a. på typ av utsläppskälla (diffus eller punkt) och graden av osäkerheten för när målen ska uppnås.

Allmänningens tragedi

Styrmedel för att lösa de här sorternas problem går ofta ut på att begränsa individers tillgång till naturresurserna.

Offentliga åtgärder - när styrning av hushåll och företag inte är möjlig

Det finns fall när ovan nämnda styrmedel inte kan tillämpas. Ett exempel är när miljöproblemet beror på historiska beslut där det saknas en ansvarig aktör idag. Eftersom det inte längre finns aktuella val och beslut som kan styras är statens direkta ingripande för att lösa miljöproblemen nödvändig. Ett exempel är sanering av förorenad mark där förorenarna inte finns kvar.

Det finns också andra situationer när offentliga åtgärder är nödvändiga, till exempel vid internationella miljöproblem där man saknar rådighet över utsläpp som uppkommer men som orsakar inhemska miljöskador (tex kalkning av sjöar). Ytterligare ett exempel är när styrning av hushållens och företagets beteende är för komplext och osäkert. Vidare kräver målen om skydd och bevarande av natur ofta statliga åtgärder då det utgår från tanken om samhälleliga behov på lång sikt och det är svårt att lägga sådant ansvar på privata aktörer eller enskilda medborgare. Skydd av natur kan beskrivas som ett förebyggande av ett miljöproblem genom reglering av framtida val och beslut som skulle kunna orsaka miljöproblem.

Nulägesanalys - verkligheten

Efter en inledande analys där man förhoppningsvis hittat motiv till statlig styrning och det finns en idé om pricksäkra styrmedel är nästa fråga hur de kan tillämpas i ”verkligheten”.

En viktig fråga är hur nuvarande miljöpolitik ser ut. Ofta finns det befintliga styrmedel och det är viktigt att fundera på hur nya styrmedel passar in. Helst ska man också ha en så bra bild som möjligt om hur dessa styrmedel har fungerat t.ex. belägga det empiriskt. Om det inte är möjligt, som ofta är fallet, kan man komma

långt genom att studera befintlig statistik på t.ex. utläppen i förhållande till befintliga styrmedel.

Ytterligare en viktig faktor att fundera över är vilka delar av ekonomin som styrmedlen träffar. Faktorer som marknadsmakt (grad av monopol), konkurrens (inom bransch, nationellt, internationellt), möjligheter till alternativa lösningar (substituerbarhet) är viktiga faktorer för hur bra styrmedlen kan fungera.

Det finns dock fall där effektiviteten i styrningen har att göra med hur tillämpningen av miljöpolitiken är organiserad. Förutom det som kallas för politikermislyckade, t.ex. att miljömålen är satta av politiska skäl snarare än effektivitetsskäl, finns det också situationer av ineffektivitet på grund av institutionella brister. Några exempel är: att arbetet med att lösa en del miljöproblem saknar hemvist och faller mellan stolarna, ansvar för miljöproblemen är fördelade på många aktörer som brister i samordning sinsemellan, samt att de som har ansvar för att lösa miljöproblemen saknar resurser för att åstadkomma en effektiv tillämpning av styrmedlen (tex tillsyn).

4. Övrigt

Hur hantera fall där marknadsmisslyckanden eller behov av offentliga åtgärder inte är så tydliga som i de fallen som tas upp ovan. Några exempel: uthållig utveckling, avfalls- återvinning- återanvändningsfrågor, värdefrågor om att konsumera miljövänligt/mindre och frivilliga överenskommelser.

Vidare kan man fundera på hur styrmedlen kan förstärkas genom hänsyn till specifika psykologiska faktorer där t.ex. nudging kan eller bör tas in.